

Lubbe Nordström – Samhällsreformatorn

Samtal mellan Sven Vallmark och Ragnar Lassinantti * 1975

S.V: Det är ju Lubbe Nordström som har givit Härnösand namnet Öbacka alltså orten till en av diktens städer här i riket och det är ju inte så konstigt eftersom han var född i Härnösand. För min del är det klart att Lubbe Nordström blivit en av mina författare genom åren genom att min mor var ungefär jämnårig med Lubbe Nordström. Det var även hennes kamrater. En av dom som bodde på samma gata – snett emot Lubbe – berättade ofta anekdoter om honom och på det viset så har han kommit att mer eller mindre tillhöra familjen – inte för mig personligen – men för dom i stort.

Sen är det så att Lubbe Nordström som författare det är en mycket mångskiftande företeelse. Många tar honom dels som en sorts bygdeförfattare, andra som en Härnösandsskildrare – han, som skildrat Härnösand – andra minns honom bara som reportern som uppträdde i radion och talade om Lortsverige och som kallades för "Lort-Lubbe" och retade upp alldeles ohyggligt mycket folk. På det viset så ser man en hel rad utav Ludvig Nordströmar. Men i själva verket så är han väl egentligen ingetdera delen, utan Lubbe Nordström det är en helt annan typ utav författare. Han vill nånting med sitt författarskap. Han säger på något ställe ungefär som så, att en författares uppgift det är inte alls att skildra det förgångna, utan det är att skilda framtiden – att skildra det som skall bli, säger han. En författare måste ha en vision, säger han. Det tycks han ha haft livet igenom ända från början till slutet. Därför tycker jag för min del att man egentligen inte kan dela upp hans författarskap och säga att han började så och så med fiskarskildringar, med skildringar från staden Härnösand som han då kallade Öbacka och så övergick han till att bli den store skildraren av Petter Svensk och kom till Stornorrland osv. Så ser jag det. Det är ett författarskap som hänger ihop på ett väldig märkvärdigt sätt och är väldigt aktuellt och jag får säga att jag blivit mer och mer intresserad av Lubbe Nordström.

Och jag tycker att han är en av dom verkligt stora författarna i Sverige, en av dom verkliga snillena, ett stort geni. Och en av dom – det vill jag direkt säga – som verkligen öppnat ögonen för mig ordentligt för det, det är Gunnar Qvarnström, som skrivit doktorsavdelningen om honom. Den skall jag inte gå in på här, men har liksom givit perspektiv som man inte kommer åt om man inte grundligt studerar det.

Jag vet inte hur du ser på honom, vad säger du Ragnar.

R.L: Ja, jag skulle väl kunna säga det att idag instämmer jag väl nästan 100% med dig, men eftersom du började med att berätta lite personliga minnen och familjeanknytningar till Lubbe Nordström så vill jag berätta hur jag första gången så att säga kom i kontakt med Lubbe Nordström. Det var just då när han talade i radio om Lort-Sverige. Vad som fängslade mig, det var att han var så klar och redig när han skildrade sitt besök hos den där småbrukaren i Pajala tillsammans med kommunalnämndens ordförande Gustaf Rova, som jag kände mycket väl, och jag tyckte, jag var då ung polisman däruppe, att när han talade om renligheten på landet och i Övre Norrland så var jag naturligtvis litet smickrad och jag fann att han visste vad han talade om.

Han hade en mycket suggestiv röst. Han verkade målmedveten och viljestark och vad jag la märke till var att mannen måste vara utrustad med ett stort mått av moraliskt mod, när han vågade framföra det budskap som han förde i Lort-Sverige. Om Lubbe Nordström skulle ha talat idag som han gjorde för 37 år sedan, då skulle det ha sagts att han var livligt engagerad i dagens miljöprogram.

Sedan, då jag kommit i kontakt med honom i radio, så var han liksom ett gåtfullt frågetecken för mig för man fick läsa mycket nedlåtande omdömen om honom i pressen och det som hade fått trycksvärtans helgd det framstod för mig som sanning på den tiden.

Sen av någon anledning så ställdes jag plötsligt inför en av mitt livs största uppgifter, det var 1961. Jag skulle uppträda i radio tillsammans bl.a. med Per Åsbrink och många andra forskare och lärda män och vi skulle diskutera hur avkastningen av de norrländska malmrikedomarna skulle användas för att stödja forskning och kanske t.o.m. företagsamhet i Övre Norrland. Jag fick då med ett mycket kort varsel bli norrlandsrepresentanten i den TV-debatten. Jag hade då hittat Lubbe Nordströms bok *Finns det norrlänningar*. Det är hans testamente till Norrlands Nation och där fann jag mycket av den argumentering, som jag då utnyttjade i den debatten, och jag kan säga att presskommentarerna visade, att, när jag talade med Lubbes mun då gick jag hem och då jag talade med Eivind Berggravs [1884–1959 norsk biskop] mun då gick jag också hem, men jag tror det var lite si och så när jag talade utur egen fatatur. I alla fall så förde det här med sig, att dom ursprungliga planerna dom skrinlades och finansminister Sträng sa på en kungamiddag – sedan han blivit delaktig av den här debatten – jag ska göra två fonder – Malmfonden och Norrlandsfonden. Malmfonden har nu gått upp i STU [Styrelsen för teknisk utveckling] men Norrlandsfonden lever. Jag måste säga att i den mån jag har kunnat påverka utvecklingen i vårt land till förmån för Övre Norrland under min parlamentariska tid och senare på min nuvarande post så har jag haft en utomordentlig läromästare i Lubbe Nordström.

S.V: Ja, det var trevligt att höra för att det skulle glatt Lubbe så kolossalt. Det hade varit det största beröm han överhuvudtaget kunnat tänka sig därför att för honom – han säger på något ställe – dikt är handling och han avskydde romantiserande och de lösa skrivierna ikring människosjälar och människors individuella öden. Det tyckte han var smörja, men jag har hört sägas att han väckt åtskilligt intresse vid universitetet och att han studeras en hel del och att man fått respekt för böcker som tidigare inte just har lästs – *Ankarsparre* och *Resan till Cythere* och sådana böcker som är idéböcker och därför inte har fånglat människor, men dom lär läsas en hel del. Men det är alldeles riktigt att han inte är med i kulturdebatten – besynnerligt nog. Men personligen är jag alldeles övertygad om att han återkommer, för han innehåller så ofantligt mycket utav aktuellt och modernt stoff, så det är jag säker på.

R.L: Ja, jag tycker också att han används alldeles för lite i den samhälleliga debatten, men nu måste jag säga det, att vår samhällsdebatt är ganska illitterat. Det är ytterst sällan man möter folk som citerar författare. Det verkar som om inte Strindberg längre hade plats i samhällsdebatten sedan Z. Höglund och Yngve Larsson lämnade Stockholms stadsfullmäktige – dom brukade ofta ta fram Strindberg när dom diskuterade ex. Norrmalms reglering. Men det kanske är ömsesidigt detta. Jag har många gånger efterlyst hjälp ifrån författare och diktare under senare år, när jag har velat aktualisera glesbygdens problematik och den ångestkänsla som människorna utan tvekan har känt och känner fortfarande i glesbygden. Jag har träffat kyrkoherdar som har berättat för mig att enskilda äldre människor har upplevt sin situation i glesbygden så att dom har fått ångestkänslor och har sökt präster i själavårdande syfte. Jag hade gärna önskat att man kunnat få hjälp utav författarna i detta arbete, men det har man inte haft och jag har för mig själv i min ensamhet många gånger funderat – kan det vara så att vår samhällsproblematik har blivit så invecklad att det är väldigt svårt för författaren att så att säga hitta en tråd och uppleva den andra människan. Vi vet ju att förståelsen

och inlevelsen i andra människors problem har enligt min mening blivit lite sämre sedan dom här mänskliga kontakterna har överlåtits i ganska stor mening åt massmedia.

Tidigare, när jag var politisk talare och när jag mötte en publik, så var det en svår konst att bedöma publikens kritiska inställning – hur ska jag lägga ut min text – därför att framgången för mig berodde hel och hållet på reaktionerna från den publik jag hade framför mig. Nu när jag talar ex. i TV eller i radio så vet jag ju inte alls vem det är som lyssnar på mig. Men jag vet att om jag kommer i ett vardagsrum kan jag göra ett oerhört starkt intryck – inte för att jag skulle vara något speciellt framstående i den här genren – men det är så att det är TV:s egenskap som gör detta.

K-G Svensson: Men just i dom här avseendena var ju Lubbe den som fångade atmosfärer i olika miljöer även i radio, i massmedia. Han var ju en utav dom första, som så att säga, i den vägen arbetade med ett nytt författarens instrument, radion.

R.L: Ja, han hade åtminstone, om jag får bedöma från min egen situation, en förödande genomslagskraft.

S.V: Ja, det är nog riktigt. Och det i sin tur hängde ihop med att Lubbe Nordström var väl en av dom allra främsta reporters som vi har haft. Jag undrar om han överhuvudtaget har överträffats eller om någon har nått upp till honom. Hans reportageböcker – även där han inte uppträdde i radio – tror jag är oöverträffade, *Fyrskippet* och en hel lång rad utav dom han skrev när han var ute och seglade efter norrlandskusten. Det är så styvt för han var ju konstnär, han hade en konstnärs öga och en konstnärs förmåga att verkligen framställa. Det är ett så levande ett sånt intensivt språk.

R.L: Det är alldeles riktigt, men jag har kanske inte haft tillfälle och möjligheter att bedöma ifrån den litterära sidan renodlat, utan jag har mött honom uti mitt samhällsreformatoriska arbete och vad som har slagit mig är att han uppenbarligen hade en utomordentligt snabb uppfattningsförmåga. Det måste han ha haft om man tänker på mångsidigheten i hans produktion. Men han hade ju enastående kunskaper. Jag har sällan läst – om någonsin – en svensk författares alster där han på nästan varje rad redovisar kunskaper om samhället, om näringslivet och även om enskilda människor även om han inte alltid hade så stor respekt för individen utan han ville sätta individen i ett större sammanhang. Så det skall man komma ihåg att Lubbe Nordström var en utmärkt kunnig man. Jag har ibland jämfört honom med August Strindberg. Båda två hade ju rötter här i Ångermanland och det är klart att när jag läste hans första prosabok *Fiskare*, som utkom 1907, så fann jag mycket som förde tankarna till *Hemsöborna* och till *Skärkarlsliv*. Men det är klart jag tror att August Strindberg måste betraktas som den mer genialiske utav dom två. Men jag tror också att man kommer ganska rätt i bedömningen av Lubbe Nordström om man säger att Lubbe Nordström var den klokare av dom två om en samhällsreformator tittar på dom. Därför, det finns alltid något realistiskt i botten på det han säger och när jag häromdagen läste omigen *Stornorrland* så slog det mig hur kolossalt rätt han bedömde situationen uppe i Pajala – kanske vårt lands främsta problemkommun för att den kommunen redovisar den största volymen avverkad skoglig råvara av alla kommuner i vårt län, men har ingen industriell sysselsättning. Och när Lubbe Nordström 1926 kom till Pajala så konstaterade han detta att här kan jag illustrera det jag har menat med fattignorrland. Han skilde ju på fattignorrland och stornorrland. Stornorrland var ju det industrialiserade Norrland.

Han är sällan polemisk mot enskilda människor även om han är engagerad, men just i *Stornorrland* så polemiserade han mot två auktoriteter nämligen prof. Gustaf Cassel, vår frejdade nationalekonom och Carl Lindhagen. Gustaf Cassel hade ju efter sågverkskraschen 1924 föreslagit, att den norrländska

industrin skulle nedmonteras och återuppbyggas i Stockholms skärgård. Vilken miljö vi skulle ha där nu. Och Carl Lindhagen hade gått till attack mot bolagens skogsförvärv och fått till stånd den här s.k. bulvanlagen. Om man nu bedömer i belysningen utav förhållandena 1975, så finner man att samhället har sakta men säkert kommit att acceptera Lubbe Nordströms syn när det gäller industrialiseringens betydelse i Norrland för människornas välfärd. Men icke nog med det den senaste jordförvärvslagen bygger ju praktiskt taget helt på dom intentioner som Lubbe Nordström i skarp kritik mot Carl Lindhagen som person, man säger att han missförstått situationen. Det är inte utan att man idag måste säga att för 50 år sedan bedömde Lubbe Nordström situationen helt riktigt.

S.V: Jag skulle vilja säga både-och. Därför att om man läser just *Stornorrland* så ser man att Lubbe Nordström var ju en rasande optimist. Han såg ju Norrland som det stora framtidslandet just är han skrev *Stornorrland* och det var kapitalet, det stora finanskapitalet, som skulle rädda Norrland med den stora industrin. Norrlands befolkning hade ju fördubblats mellan ungefär 1875 och 1925. Nu räknade han med att den skulle tredubblas mellan 1925 och 1975. Vi vet hur det har gått. Därför att det han då inte såg, det var den hotande sågverkskrisen, det han inte såg det var rationaliseringens följder, sådant hade han inte blick för. Men samtidigt så var han positiv och optimist och det spelar en stor roll både här och där. På samma sätt är det med miljön. Du säger hur skulle det gått med miljön om man hade lagt all industri utanför Stockholm. Ja, men för Lubbe Nordström så hade det varit den vackraste syn han kunde tänka sig – fabriksskorstenar. Hade han fått hela världen belagd med stenkajer och fabriksskorstenar hade han varit överlycklig. Alla skogar förvandlade till parker – det var en dröm för honom. Den vilda naturen, den obearbetade naturen den var avskräckande. Där är han absolut inte i takt med tiden, men på andra sätt är han det idag, det håller jag med om.

R.L: Jag tror att, vad som var felet, det var ju det att Lubbe Nordström borde ha bedömts som författare och inte som industriledare. Ha sa att hans idéer dom är ju världsfrämmande och jag tror att det var Z. Höglund som en gång karaktäriserade Fredrik Ström med följande ord: "Som diktare var han politiker, som politiker var han diktare." Men nu var ju inte Lubbe Nordström praktiskt verksam som politiker, men han var ju ändå i många stycken en person som låg ganska nära det politiska livet. Han var ju naturligtvis i sin egenskap av diktare en framstående politiker.

S.V. Lubbe Nordström i politiken det är verkligen ett känsligt kapitel. Han tycker illa om politiken som partipolitik. Politiken är nödvändig som ekonomisk utvecklingslära så att säga, men som partipolitik tycker han inte om den. Därför menar han att han är socialist när han säger att socialdemokraten som skall rädda Sverige det är "Petter Svensk". Han skall bli den store socialdemokraten. Men samtidigt så säger han – socialdemokratin som parti har misslyckats. Och det går inte därför att han ville se utvecklingen utöver och bortom alla partier – och så var det alltså – parti är fara. Och det ligger just i linje med hans totalism.

R.L: Men han är en utomordentligt märklig man som norrlandsreformator också därigenom att han har en så klar uppfattning om Norrlands historia. Han talar om dom två stora perioderna – prästperioden och disponentperioden. Prästperioden, prästerna, utvecklade jordbruket, utvecklade handaslöjden och det blev ett relativt välbärgat land detta Norrland – sen kom disponentperioden. Han såg att jordbruket kom att ligga i lägervall, handaslöjden upphörde och Norrland sjönk till ett grovarbetarland som han säger. Och så säger han – varpå beror detta? Jo, det beror på att det egentligen inte finns norrlänningar som förmår hävda sig. – Det märkliga är ju det att istället för att kritisera alla möjliga utanför Norrland, så lägger han alltid ansvaret på norrlänningarna själva – att

det är dom, som skall återupprätta Norrland och att det är dom som skall leda utvecklingen i Norrland. Det tycker jag är väldigt bra och jag har som landshövding haft många delegationer ifrån riksdagen och från annat håll som har kommit och där hade jag önskat att många kommunalmän hade haft Lubbe Nordström som läromästare. Hur norrlandssituationen än är så måste man komma ihåg att utvecklingen i första hand är en angelägenhet för norrlänningarna själva. Det är deras verk. Norrlands frigörelse var för Lubbe Nordström norrlänningarnas eget verk. Lubbe Nordström han arbetade och tänkte i nära kontakt med tidens nerv. Överblicka det var han j mästare på och därför så gjorde han nya överblickar. Det är sällan han har behövt ta någonting tillbaka utav sina tidigare skrivelser utan dom har ingått som en väsentlig del i hans helhetssyn.

S.V: Ja, vad Lubbe verkligen ville säga, det var: Norrland betalade, Norrland betalade. Det var ju Norrland som var landets rikedom. Där fanns dom stora skogarna, där fanns dom rika malmfälten och där fanns en arbetskraft som verkligen sedan kunde hjälpa till att utnyttja allt detta. Det var det rika Norrland som fanns som en möjlighet helt enkelt för riket, så att hela riket bars utav Norrland. Det var Lubbe Nordströms syn.

R.L: Han säger om detta följande som är karaktäristiskt: "Norrlands utvecklingsmöjligheter har betytt Sydsveriges utvecklingsmöjligheter, men icke Norrlands uppbyggande till ett rikare andligt och materiellt liv."

S.V: Nej just det. Det väcker bitterhet hos honom. Och sen menar han då att här hade vi ju också vattenkraften, elektriciteten alltså, och då blev det arbetarsveriges som han säger, skyldighet att hjälpa detta Norrland som då råkade illa ut under 30-talet i dom svåra kriserna. Där tycker jag han är framsynt. Där talar han som idag, att här måste vi alla hjälpas åt.

R.L: Man har ju ofta framställt Lubbe Nordström som bolagslakej. Men man ju också ansett honom vara socialistagitator. Det är, som du sa, att han reagerade kraftigt under sågverkskrisen när inte dom som vunnit betydande fördelar utav verksamheten inom sågverksindustrin ville offra mer utav sina tillgångar. Det visar ju ändå hur ärlig han var i sin samhällsreformatoriska gärning. Det är klart att en författare har många hänsyn att ta men jag tycker ändå att det bör understrykas att han var en sanningssökare.

S.V: Ja, det alldeles naturligt. Han retade en ofantligt massa människor alldeles kolossalt, därför att han sa ju helt enkelt sanningar som var obehagliga. Och ingen vill ju bli kritiserad på punkter där man känner att skon klämmer. Om någon sätter fingret på en öm punkt, då blir man arg.

R.L: Men då han arbetade med det totalistiska samhället, den totalistiska världsbilden, så verkade det ibland som om han t.o.m. var beredd att offra sitt författarnamn för denna målsättning. Och det säger något om vilket moraliskt mod han besatt.

S.V: Javisst, det är riktigt. Han har liksom två figurer i sitt författarskap, Dels är det Tomas Lack – Ludvig Nordström själv som skolpojke i Härnösand, där han gick i gymnasiet och där han deltog i gymnasistbilen i sin bruna kostym och var olik alla andra och därför kände sig pressade och plågad men kanske därför står oss så nära. Där är han en individ som vi fäster oss vid – och så Petter Svensk, som blir en symbol och han menar en symbol för samarbetet, för ett samarbetande folk som ser bort över klassgränser och partigränser men som möts i samarbete som är en form av gudstjänst. Gud är arbetet säger han, djävulen lättja. Och så säger han på något ställe att så småningom så kommer

Petter Svensk att besegra Tomas Lack och då dör jag. Alltså då är Lubbe Nordström som individ försvunnen. Allt vad han skriver om individen det går ju ut på att man måste övervinna det individuella i förhållande till det kollektiva – det enskilda mot samarbetet. Och det är där, tror jag, det verkliga dilemma är för honom som författare. Därför så blir hans stora romaner – romanförsök – en samling i och för sig mycket roliga, mycket fängslande och ofta väldigt välskrivna episoder, men dom hänger inte ihop därför att han struntar i dom individuella ödena och ser dom istället som samhällsöden, som får representera oss allesamman, och det är kanske inte riktigt det man vill ha av romaner.

R.L: Nej, det är klart man vill gärna följa den enskilda människan och det är väl här som man möter den stora olikheten mellan Lubbe Nordström och t.ex. Strindberg. Strindberg tecknade ju "Hemsöborna" mycket individualistiskt.

S.V: När han då talar om t.ex. totalismen, som väl blev den lära han bekände, då satte han upp den på en samling formler och dom är ju väldigt konstiga. Man kan översätta dom enkelt och säga så här: Människan ska ju ingenting äga, hon skall inte ha någon privat egendom – det är den första. Sen : Människan ingår i ett universellt system som omsluter hela universum om som är lagbundet, bestämt av Gud och så det tredje som han kallar då för den representativa moralen och det betyder att varje individ representerar det totala, denna totalism som är lika med Gud. Så, efter Lubbe Nordströms synpunkt, är du Gud och du är Gud och därför skall man tycka om alla människor och det gjorde han. Han är en verkligt märklig människa. Det finns ingen aggressivitet. Det är som du säger om Lindhagen – som han är arg på för denna dumma bulvanlag, som han inte alls tyckte om men som han personligen kan uppskatta som en värdefull och en idealistisk människa som vill väl även om han är dum i det avseendet. Och det vittnar nog alla om som kände Lubbe att han var en mycket fin människa i all de stycken, att alla tyckte om honom och ändå hade han svårt att finna kontakt. Man tycker det skulle vara lätt, men han var ganska ensam på många vis.

R.L: Jag har ju inte haft tillfälle att försöka bilda mig en uppfattning om människan Lubbe Nordström, men man har ju den uppfattningen att han skulle vara storsvensk. När man då tänker sig att han ex. under unionsstridigheterna 1905 han tog parti för norrmännen, att han i dom stora avgörande kraftmätningarna mellan engelsmännen och tyskarna väl alltid stod på Englands sida – det hade väl sina andra förklaringar, men det visade ju att han hade ett oerhört rikt register och att han var en rik personlighet.

S.V: Javisst. Han tyckte illa om nationalism och det är ju helt naturligt eftersom i totalismen så ingick ju tanken att världen skall växa samman – världen skall bli en enhet där vi så att säga skall utöva vår gudstjänst i tjänande arbete av varann. Du vet förresten, dom två böckerna han skrev när han gjorde sin stora världsomsegling – den första hette: *Jag reste ut som svensk*, den andra hette *Och blev helt enkelt människa*. Och då fick jag se, säger han när han kom hem att världen är bara ett litet korn i universum. Detta lilla Öbacka, som han säger, är samtidigt hela världen och han säger så här på något ställe: Och då fick jag den utlovade belöningen, mina ögon öppnade, jag såg världen och Gud viskade till mig vad jag skulle kalla den. Jag löd honom som jag alltid gör numer och kallade den kungariket Öbacka, bland vars medborgare jag själv är en. – Alltså världen är samtidigt kungariket Öbacka. Öbacka är jag, säger han på något ställe. Så allt det där som en gång var Härnösand en liten stad, det skriver han på något ställe: "Härnösand är väl en stad som inte kan intressera många." Men Öbacka

det intresserar alla för Öbacka är världen och det är därför som man kan tala om att hans författarskap går mot denna världsstad. Öbacka blir världsstaden. Det är hans tanke.

*Sven Vallmark (1912–1988) var journalist på DN och utrikeskommentator på Sveriges radio 1945–1972. Ragnar Lassinantti (1915–1985) var bl.a. landshövding i Norrbotten 1966–1982.

Texten, som har överlämnats till Ludvig Nordström-sällskapet av Kjell Carnbro, är sannolikt en avskrift av ett bandat radioföredrag. Vi vet inte var eller när det sändes. Den som eventuellt har upplysningar om detta, var snäll maila jsajos@spray.se